

יהודי זה מצא את מותו על גדר מחושמלת של מחנה-ריכוז, מי נהנה מרכושו?

אחר באירופה, והיורש המדומה דרש להוציא צוירוש לטובתו. כך צו, עוד בימי המנדט עשרות משפטי ירושה, פרי מחקריהם של שליחי החברות. השופטים האנגליים, שהרגישו במסחר הנשמות היהודי, לא יכלו שלא לבזבז לסחר-מכר הבזבז. אחד המשפטים הקלאסיים מסוג זה התנהל לפני השופט הבריטי וינדהאם, לפני הקמת המדינה. לשופט הוגשה בקשה להוציא צוירוש על רכוש אחד מיהודי ריגה, לטובת אדם שטען שהוא קרובו של הנפטר. הוא הגיש עדות בשבועה, לפיה נרצח בעל הקרקע המנוח ב-1941 בגיטו ריגה. במהלך הדיון קם אחד הנוכחים וביקש רשות לומר משהו לבית-הדין. השופט נענה לו והאיש סיפר: "ראיתי את בעל הקרקע בגיטו ריגה. אולי הוא נהרג אחר כך, אבל אני ראיתי שלושה שנים לאחר תאריך הירצחו המוצהר!" כשפנה השופט לתובע, השיב לו הלה: "אבל יש לי הצהרה!" השופט הביט בו בבזבז, ופסק בקור-רוח אנגלי: "אבל אינך יכול להרוג אדם עלידי הצהרה בשבועה!"

מקרה זה לא היה בודד. לפני למעלה משנתיים תבע אדם מסויים את רכוש קרובו שנפטר, לדבריו, ברוסיה. הצהרה על פטירת קרובים צריכה להימסר בצורה מסודרת ומפורטת, אם רוצה התובע להעזר בה לקבלת הרכוש. כך, למשל, הצהיר תובע זה: "בעלה של אחותי נפטרה בתאונה בשעת עבודה ביער. שני הילדים נפטרו ממחלה קשה בעקבות מגפה והאשה, שהיא אחותי, מתה גם היא לא מכבר." שנתיים לאחר שהרג בצורה זו את כל בני משפחתו, הופיעו לפתע האחיות, בעלה, ובניה, חיים ושלמים בארץ.

★ ★ ★

גם הבאנקים מסתירים

חברות הגדולות אינן מוסיפות לתבוע היום קרקעות נוספות. יש להן די משלהן. את החלק הגדול עליו לא הצהירו בימי המלחמה, מכרו לעצמן ולאחרים, וכיום כמעט מן הנמנע להתחקות אחר הרכוש שנגנב. חלק גדול מהרכוש הגדול נמצא עדיין בידיהן שלהן, אך איש אינו יודע על כך. אין חוק בארץ המחייב היום למסור אינפורמציה או הצהרה על קרקעות שבעליהן לא דרשו מידיהם, ומכיוון שארצות אירופה אינן יותר בגדר מדינות אויב, לא מצהיר איש מעשרות עורכיהדין, הסוחרים, רואי-החשבון ואישי-הציבור על רכוש היהודים הטבוחים הנמצא בידו. הם יכולים לספסר במגרשים, למכור אותם או להרחיק עליהם בכל צורה אחרת, מבלי שאיש ידע על מעשיהם ומבלי שידרשו לתת עליהן את הדין. אולם הסוחרים אינם היחידים. בכל הבאנקים הישנים הופקדו בזמנו מאות אלפי לירות ישנות עלידי יהודים ששלחו או הבריחו את כספם לארץ-ישראל. גם על רכוש זה חלה חובה להצהיר עוד בימי מלחמת העולם, אך רוב הבאנקים התעלמו מחובה זו. מדינת ישראל תובעת מבאנקים שווייצריים את פתיחת הכספות, בעוד שכספות הבאנקים בארץ נעולות, מחוסר חוק שיחייב את הבאנקים להצהיר על כסף חסוי-ירושם.

★ ★ ★

דרושה הצהרת חובה

שאלת רכושם של קרבנות הנאצים אינה רק שאלה פיננסית-כלכלית טהורה. זוהי שאלה מוסרית-מצפונית ממדרגה ראשונה: באיזו זכות נהנים וניבנים תחבולני פיננסים מדמם של קרבנות השואה?

זו אינה רק שאלתם של היורשים החוקיים. אלה מועטים. אליזבת פוקס, שבעלה נפטר, לא זכתה לראות את חלקת אדמתם משום שכל עורכדין איליו פנתה לא הסכים לפעול נגד אותם אנשים חשובים, מהם תבעה את חלקת אדמתה הקטנה. היורש האמיתי אותם מקפחים, היא מדינת ישראל. לפי החוק, היורש והאחראי לכל רכושם של היהודים שהושמדו הוא האפוטרופוס הכללי על הרכוש, שבתפקידו לנהל למען המדינה עד ואם יימצאו לו יורשים. אותם אנשים, שחלקם הגדול ממלא תפקידים מדיניים חשובים, הכניס למעשה את רכושם של מדינת ישראל לכיסו הפרטי.

לדברי האפוטרופוס, ד"ר חיים קדמון, מצויות כיום קרקעות שערךן מיליונים רבים בידי אנשים שאין להם כל שייכות לקרקעות אלו מלבד העובדות שתייכו בקנייתן. העתונאי זקן נימצוביץ הציע לפתור את בעיית הירושה בעזרת פטוסם מתאים של כל הרכוש הנמצא כיום בידי האפוטרופוס. בחפשו מלה אחת שתגדיר את הפרשה כולה קבע: "שעורריה!"

את הגול הלה אפשר יהיה לחסל רק בעזרת חוק הכנסת שיחייב כל בעל קרקע או מיופה-כוח לטפול בקרקע, להצהיר מיד על כל חלקת קרקע שבעליה החזיקו אינו ידוע, נעדר, או מת. רק חוק כזה ישים קץ לגזל הנורא של קרבנות השואה עלידי אלה מתושבי ישראל, הנהנים עד היום מדמים אלה.

מנעה מהמשפחה מלהגשים את תכניות העלייה. בזמן המלחמה הסתתרה אליזבת, אשתו של אמריך, עם שני בניה ביער ואף אמריך עצמו ניצל. המשפחה המאושרת החליטה לעלות ללא דחיה לארץ-ישראל. עתידה הכלכלי היה מובטח: חלקת הפרדס בכפר-יונה, היכתה להם. השאלה הראשונה בפי הזוג העולה הייתה: היכן כפר-יונה? מחלונות האוטובוס שהביאם למקום חיפשו השניים את הפרדס המובטח, אך השטח היה זרוע מחנות צבאיים ושדות ירקות. כל הפרדסים בסביבה יובשו. הנימוק:

המטבחים

חוסר אפשרויות שחק הפרי בזמן המלחמה. התוצאה: שטחי הפרדסים הופקדו לחסדי גידול חקלאי נושא-החיים של תקופת המלחמה. משפחת פוקס לא איבדה את תקוותה. היא שמה פניה ליהודה מוזס, קיבלה ממנו את אישורי כל התשלומים והלכה לחפש את משרדי חברת מטעני-השרון. פה צפתה להם הפתעה: חברת מטעני השרון פורקה זמן רב לפני עלייתם של בני הזוג — עוד באמצע מלחמת העולם השנייה. בירור נוסף בדבר גורל אדמותיהם, העלה, שחלקת הקרקע שלהם נמכרה עוד ב-1942 בכסף מלא.

חברת מטעני-השרון, שפשטה את הרגל פורקה עלידי מספר אנשים. ביניהם מוריס פישר, היום שגריר ישראל ברומא; משה בריל, סגן מנהל בנק קופת-עם דאז, עורך-הדין דונקלבלום, שנפטר בינתיים; ורואי-החשבון תל-אביבי מפורסם. עקבותיהם של נירות ומסמכים שהעידו על בעלות משפחת פוקס על האדמות — לא נודעו. כל הנוגעים בדבר היו מוכנים להשבע שאינם יודעים כלל במה המדובר. רק בלחץ אחד מקרובי משפחת פוקס הודה דונקלבלום בפרשת מכירת הקרקע. הוא אף הבטיח לתת למשפחת פוקס חלקת קרקע אחרת. שבועיים לאחר ההבטחה — נפטר. איש משותפיו לא הראה נכונות להגשים את הבטחתו או להכיר בצדקתה.

גם משפחת פוקס וגם קרובם לא עמדו על עובדות-יסוד אחת: בעלי החברה לא יכלו להכחיש את החזקת הקרקע בידם. הם רק הכחישו את עניין המכירה. אולם בעלי החברה התעלמו משלב אחד בפעילותם, שהיה בניגוד לחוק הקיים. לפי החוק היו חייבים בעלי החברה להצהיר מיד עם פרוץ המלחמה על רכוש של נתיני אויב הנמצא בידם. נתיני אויב הם כל תושבי הארצות שהיו נתונות תחת שלטון נאצי או בנות בריתה של גרמניה. הרכוש המוצהר היה עובר לבעלות האפוטרופוס הכללי על רכוש האויב. חברת מטעני-השרון לא העבירה את הקרקע לאפוטרופוס אלא שמרה אותה בבעלותה.

★ ★ ★

מי מת?

אתם אנשים עצמם שניהלו באותן השנים את חברות הקרקעות, נמנים היום על הצמרת הפיננסית והציבורית של המדינה. אמריך פוקס, לעומת זאת, נפטר מהתקפת-לב, שעה שטיפס לדירתו, בקומה החמישית בחיפה, בשבוע משמירת הלילה — העבודה היחידה שהצליח לקבל. אותה עת עצמה נהנו עשרות ומאות אנשים מרכושו הגדול ורכוש אחיו, קרבנות השואה.

מיד עם תום המלחמה יצאו עשרות שליחים מארץ-ישראל, בלבוש חאקי ולב חם, כדי לעזור לקרבנות השואה. בד בבד אתם הובהלו שליחים לבושים היטב, עמוסי כיסים לעריכת מחקרים יסודיים בפרשת השואה. אלה היו שליחי חברות הקרקעות. תוצאות מחקריהם אינן מפארות את ארכיוני יד ושם. החברות שלחו את שליחיהן כדי להודיע מיד מבעלי הקרקעות המצויות ברשותן נספה בשואה. כשנודע לשליח על קרבן כזה, ניהר להבריק לחברה וזו היתה מוכרת את החלקה, אם לסוחרים ממש ואם בצורה פיקטיבית, לאחד מאנשיה. בצורה זו ואחרות אבדו עקבות חלקותיהם של אלפי אנשים. ערכן הכולל של קרקעות אלו כיום מגיע לעשרות מיליונים של לירות ישראליות.

החברות, ואף אנשים בודדים, שהתמחו בשיטת גזל הקרקעות, לא הסתפקו ברכוש שנמצא ברשותם ושאותו העלימו מידעת השלטונות. גם בקרקעות שהועברו לאפוטרופוס חשקה נפשם. כדי להשיג קרקעות אלו בחזרה היה צורך בסדר-ינהל מסובכים-ייחסיים, אך הגולנים הפיננסיים התגברו גם על קשיים פעוטים אלה.

לאחר שגילו את שמו ומספר פרטים אישיים של בעל חלקה שנרצח, מצאו אדם עם שם דומה לשם הנפטר, הגישו עדות בשבועה על מותו של בעל החלקה במחנה-ריכוז זה או